

Надія Моховик

У ПОЛОНІ НЕВГАМОВНОЇ ВДАЧІ

(літературно-біографічні нотатки про письменника-прозаїка, публіциста Богдана Андрушківа)

Тернопільська обласна рада профспілок

Доля дає людині час пошуку щастя і час для щастя. Межу між першим і другим людина переміщає своїм талантом, наполегливістю.

Богдан Андрушків

Сьогодні в художній літературі спостерігаємо ситуацію, коли поза полем зору багатьох письменників залишився повоєнний період, що характеризується справедливою боротьбою за волю України, яку очолили ОУН та Українська повстанська армія. Серед причин такої мовчанки можемо назвати несприятливі політичні умови, а також те, що для написання справді високохудожнього твору потрібен час. Сьогодні в газетах і журналах усе частіше з'являються спогади учасників й очевидців визвольних змагань.

З великим захопленням читачі зустріли книги Івана Дмитрика «Записки українського повстанця» (Львів, «Червона калина», 1992) і Петра Кекіша «По свіжих слідах минулого» (Тернопіль, «Збруч», 1993). Розкриттю особливостей організації національно-визвольних змагань українського народу в ХХ столітті на Тернопільщині посвячені художні книги Богдана Андрушківа «Невигойний біль» (Тернопіль: Мальви, 1994. – 120 с.) та «Тернистими стежками» (Тернопіль: Джура, 2002. – 236 с.).

Вагомий внесок у дослідження цієї теми зробили В. Косик, П. Дужий, М. Вегеш, М. Поліковський, С. Бутко, О. Зарубинський, Г. Дем'ян, В. Штокало, М. Ханас, С. Чапуга, Г. Дичківська, М. Косів та багато інших. Значним досягненням у справі повернення історичної правди про УПА є випуск 27-томника «Літопис Української повстанської армії» (серійне книжкове видання документів, матеріалів і наукових праць до історії Української повстанської армії).

Нині відкрився можливість для поширення правди про згадані події. Спогади про них болісно гомонять у думках багатьох їх учасників. Відлуння, послаблене шістдесятирічною віддаленістю від цього часу, починає знову набирати силу. Воно повільно, інколи кволо, але поширюється, тому що заслужило це право надто великою жертвою. Тисячі молодих сердець віддали ідеї державності, незалежності та волі свій останній стук. Тому ці жертви сьогодні як ніколи потребують оспівування подвигу того часу в художніх формах. В умовах Тернопільщини це доволі успішно здійснює письменник, вчений і громадський діяч Богдан Андрушків.

Життєвий і творчий шлях Богдана Андрушківа висвітлений у книгах: „Три шляхи-дороги, що не кожному судилося пройти” (Тернопіль: „Джура”, 1997. – С. 144), „У дзеркалі слова і діла, або Таланту багатогранний діамант” (Тернопіль: „Джура”, 2002. – 76 с.), „Ода лицарю з профспілкового храму „Літературний шарж” (Тернопіль: вид-во Карп'юка, 2003. – 28 с.), окремих газетних і журнальних виданнях. Треба сказати, що життя дало йому можливість пройти всі сходинки суспільного зростання, активної творчої долі людей свого часу, в т.ч. як письменника, вченого і громадського діяча.

Народився він у мальовничому селі Метеневі Зборівського району на Тернопільщині у селянській сім'ї. Закінчив Золочівський технікум механізації сільського господарства,

Тернопільський фінансово-економічний інститут, потім аспірантура Московського інституту управління ім. С. Оржонікідзе, працював механізатором, інженером, керівником механізованого відділку, начальником комунгоспу, головою планової комісії, заступником голови Збараського райвиконкому, заступником і першим заступником голови Тернопільського облплану, заступником голови облвиконкому, заступником і першим заступником голови облдержадміністрації, головою обласної ради профспілок Тернопілля. Богдан Андрушків – доктор економічних наук, професор, академік, заслужений діяч науки і техніки України, автор більше як 300 наукових праць, багатьох монографій, підручників, посібників, має 10 авторських свідоцтв на рацпропозиції техніко-технологічного характеру, зареєстрував 11 неординарних ідей, багато розмаїтих концепцій і проектів. Ініціатор 15 загальнодержавних починань, в т.ч. таких як: проголошення 1996 року «Роком злагоди, порозуміння і творення на благо України», «Всеукраїнського дня безпечної життєдіяльності» інших. Неодноразовий депутат міської, районної та обласної Рад народних депутатів. Його творчий доробок складає більш як 30 художніх, публіцистичних і науково-популярних книг, які включають понад 300 повістей, оповідань, замальовок, етюдів і майже 500 афористичних висловлювань.

“Важко сказати, у якій сфері діяльності він досягнув найбільших успіхів, у чому найповніше розкрився його талент – громадсько-політичному житті, науці чи літературі? Очевидно, його життєве покликання – бути багатограним, різноплановим, утверджуватися у найрізноманітніших галузях людської діяльності, проявляючи невичерпну силу внутрішньої енергії і духовної краси. А, можливо, це пояснюється єдиним, зрозумілим бажанням – бути корисним своїм людям у будь-якій ролі, – як пише про нього Р. Колісник в книзі «Три шляхи-дороги, що не кожному судилося пройти».

Наша доба потребує гострого мислення, натхненного пориву і роботящих рук. Вона не визнає апатії, байдужості і малодушності, її вимога – цілковита і беззастережна самовіддача і невтомні пошуки. Хто усвідомлює це, відчуває у собі сили йти в ногу зі стрімкою епохою, того вона висуває на перші ролі, покладає на нього особливу духовну місію. Не кожен витримує такі випробування. Час швидко розставляє усе на свої місця.

Богдан Андрушків завжди відчуває невичерпну наснагу в душі, виняткову працездатність, великий внутрішній потяг до творчості, наукових досліджень, прагне постійного підвищення свого інтелектуального рівня. І невпинно йде за покликом свого серця та велінням розуму, підкорюючи все нові і нові вершини.

Мальовнича природа рідного краю, безперечно, мала най-благодатніший вплив на вразливого хлопця, сприяла становленню його душевного стану і формуванню характеру. Зачарування красою, любов до всього величного, живописного і неповторного у Б. Андрушківа, безумовно, – від рідного села з його пишними садками, пахучими верболозами і високим блакитним небом, берегами срібнокрилої річки Стрипи.

1954 р. він пішов у перший клас Метенівської початкової школи. З перших днів навчання проявив хист до творчості. Хоча убоге сільське життя з його важкою цілоденною працею, що втягала в свою орбіту і дітей, мало сприяло плідному навчанню. У своїй біографічній повісті «Життя як школа, а ти в ній – вічний учень» Богдан Андрушків робить щире зізнання: «Наш герой до занять у школі ставився, м'яко кажучи, по-філософськи. Важче давалася математика. Проте він мріяв про різні машини, конструював детекторні радіоприймачі, пробував влаштувати телефонний зв'язок зі своїм товаришем-сусідом. Але це захоплення науково-технічним прогресом не знайшло продовження після одного трагічного випадку. Під

час грози на подвір'ї громом оглушило семеро гусенят. Батько зробив висновок, що причиною стала антена, і всі радіокомунікації, як в бойових умовах, було спішно демонтовано».

Згадуючи своє босоноге дитинство у цій повісті, він так писав про себе: «Хлопець він був як усі. Можливо трішки сором'язливіший від інших, і вважав це своїм недоліком. Фізично також особливо не виділявся. Тішив себе думкою, що в числі перших серед своїх товаришів-однолітків навчився плавати у річці. До бійок невдатний, хоч на весняній траві „боровся” з друзями і десь-колись перемагав.

Разом з усіма бешкетував, брав участь „у походах” на чужі городи і в садки. Починав осягати культуру з перегляду кінофільмів через вікно сільського клубу. На квитки грошей, тобто 20 копійок, не вистачало. Інколи переглядав вистави сільських аматорів».

Найбільший вплив на формування його світогляду мали, в першу чергу, батьки – Микола Федорович і Анастасія Антонівна та численні родичі, дядьки й тітки.

Умови для розквіту талановитої і перспективної особистості у той час були вкрай незадовільні. Ініціативу та підприємливість сковувала командно-адміністративна система управління, а бажання розгорнути ширшу творчу діяльність розбивалося об спеціально розроблені плани і догматизм мислення державних високопосадових осіб, або так звані інші суспільно-політичні перепони.

І все ж, усупереч системі і несприятливим умовам життя Богдан Андрушків успішно долав сходинку за сходинкою у службовій кар'єрі, літературі, науці та житті.

У селі рано прилучаються до фізичної праці. Довелося звідати увесь її тягар і йому. Під час літніх канікул працював копнувачем на зерновому комбайні. Після чого ще два-три місяці відкашлював пилкуку, яку легко всмоктували молоді легені. А ще косив сіно і траву, жав серпом, збирав колоски і,

звичайно, пас корів і гусей. Довелося займатися й іншою роботою, зокрема штукатури́в – практикував з батьком на будівництві власної хати.

«Отож пізнання світу, – робить він висновок з притаманним йому почуттям гумору, – проходило швидше через руки, ніж через голову, тому, певно, з таким запізненням зрозумів ціну слова, хоч і любив, і вмів майстерно переповісти комусь якусь оповідку, небилицю».

Навчання у школі пролетіло, як одна мить, і в 1963 р. Богдан вступив до Золочівського сільськогосподарського технікуму.

«Середина шістдесятих років, – згадує письменник, – запам'яталася нестачею продуктів харчування. Студенти їли глевкий та зелений гороховий і жовтий кукурудзяний хліб, вистоявши за ним довгі черги. Хоч, здавалось, люди працювали не менше і земля родила, як і колись, але все було зроблено для того, щоб створити ілюзію, що державою керують погано».

Тож невдовзі М. Хрущова було знято і до влади прийшла брежнєвська братія, прихильники сталінських методів управління.

Роки навчання у технікумі – роки пізнання світу, людей, життя. Рожева юність – літа, за якими завжди буде жаль...

Закінчивши технікум у 1967 р., він відбував дійсну службу в лавах Радянської Армії. Служити випало на території Азербайджану, Грузії і Абхазії. Про солдатські будні він детально розповідає у своїх книгах «І сміх, і гріх», «Історія одного кумедного життя...», «Життємір, або воєнно-повоєнні пригоди західника Попадюка». Тут немає необхідності переповідати їх. Скажемо тільки, що бездумна муштра і казенщина мало сприяли духовному розвитку особистості. Через те роки, проведені в армії, можна вважати марно загубленими, якщо не враховувати той життєвий досвід, на

основі якого народився згодом Андрій Смалюх – комедійний герой його «Історії одного кумедного життя, або Пригоди хлопаки-невдахи».

Серед позитивів армійської служби було те, що поталанило надбати щирих і вірних друзів, зрозуміти ціну земляцтва. Суворі дисципліна, солдатська безправність на чужині змушували юнаків морально підтримувати один одного, подавати руку допомоги у скрутну хвилину. Це обумовлювало своєрідний моральний кодекс поведінки українців і зміцнювало щирі стосунки.

Сьогодні з відстані часу здається, що три роки суворих випробувань пролетіли доволі швидко. Але насправді вони тягнулися неймовірно довго, окрім того це були найкращі роки зрілої юності – пора світлих мрій і романтичних жадань. Для фізичного змужніння вони мали певне значення, однак інтелектуальному зростанню сприяли мало. А він передусім прагнув розумового вдосконалення.

Після демобілізації молодий спеціаліст працював механіком автоколони міжгосподарської будівельної організації. У 1971 р. у зв'язку із сімейними обставинами (на той час він уже одружився) переїхав у м. Збараж, де був прийнятий на роботу в райоб'єднання «Сільгосптехніка» інженером-технологом.

У 1973 р. був переведений на посаду інженера з нової техніки, а в 1975 р. – начальника механізованого загону.

Старовинний і сучасний Збараж відіграв у біографії молодого інженера та «потайки» науковця – особливу роль. Тут він не тільки надбав багато друзів, щирих приятелів, а, напевне, вперше відчув жагучий потяг до творчої літературної праці, живого образного слова. Перші проби пера зробив у районній газеті «Колгоспне життя» (сьогодні «Народне слово»). Тож негасиме творче горіння своїми витоками сягає саме збараського періоду.

Можливо, щось справді таємниче, магічне і звеличуюче таїть у собі та земля, яку колись освятили Морозенко і Хмельницький, Франко і Стефаник, Борис Харчук та Іван Гнатюк.

Як уже згадували, без відриву від виробництва закінчив Тернопільський фінансово-економічний інститут, в якому навчався з 1971 по 1976 рр.

«У заочної форми навчання, – розсудливо підсумовує письменник у книзі „Хліб для розуму”, – є свої особливості. Взагалі воно є тією школою, що дає знання з трьох джерел: перше – від викладачів в аудиторіях інституту і самостійного освоєння літератури, друге – від спілкування з представниками, спеціалістами різних галузей народного господарства, що навчаються разом з вами, і третій – безпосередньо з практики діяльності підприємства, де працює заочник».

У 1976 р. молодий випускник вузу зайняв посаду начальника Збаразького комбінату комунальних підприємств. Звичайно, передусім усі сили і знання йому доводилося віддавати роботі, що давала засоби для існування і дозволяла забезпечувати сім'ю. А при тодішніх умовах бути керівником було непросто, бо панувала подвійна мораль, діяв жорсткий командно-адміністративний метод і диктат „керівної та спрямовуючої” сили.

Одна за одною з'являються його численні методички, посібники, підручники, монографії і... художні книги, про які детальніше мову поведемо пізніше. У 1982 р. його переводять на роботу в облплан у Тернопіль, де він за сумісництвом займається викладацькою роботою.

Невдовзі Б.М. Андрушківу було присвоєно звання старшого викладача, доцента, відтак – професора, а згодом обрано академіком і членом президії Академії економічних наук України, екологічної академії, академії економічної кібернетики і насамкінець – Міжнародної регіональної наукової асоціації.

Аналізуючи свій життєвий шлях, він підкреслює: «Моя кар'єра налічує багато сходинок: від копнувача зернового комбайна до відповідальних посад обласного рівня, доктора економічних наук, професора. Була змога багато чого навчитися у людей, передати їм те, що сам знав, побачити добро і зло, брехню і правду, захланність і самопожертву. Проте, якщо проявлялись якісь слабкості автора в цьому процесі, то все-таки особливим принципом його кар'єристичної політики було робити людям добро, нести радість, а життя і люди відповідали взаємністю».

Богдан Андрушків, дебютувавши у літературу книгою «Хліб для розуму», яка отримала такий широкий резонанс у читача, що невдовзі автор перевидав її повторно у доповненому і дещо розширеному варіанті, а потім перевидав утретє з паралельним перекладом мовою есперанто.

Найприкметнішою особливістю цієї книги, на нашу думку, є афористичність і лаконічність письма. Власне кажучи, вона і задумувалася автором як своєрідна антологія філософських і пізнавально-повчальних сентенцій та максим. Тому найбільшу увагу привертає перший розділ книги «У дзеркалі слова», в якому зібрано влучні авторські висловлювання про віру і Бога, про Україну та її долю, управління і економіку тощо.

Чимось віддалено ці оригінальні висловлювання нагадають уславлені окрушини Ірини Вільде та афоризми Станіслава Лема. Але контексти Б. Андрушківа цілком самобутні й наскрізь новаторські, вони мають свої виразні неповторні особливості.

1995 р. побачила світ книга Богдана Андрушків «І сміх, і гріх», у передмові до якої під назвою «Мандрівка у життя. З пригодами, роздумами і, звичайно ж, гумором» письменник і драматург Богдан Мельничук запитує: «Хочете здійснити незвичну подорож?» – і рекомендує: тоді вчитайтесь у сторінки

цієї книжки. І разом з її автором помандруєте крізь час та відстань. Перед вашим зором постане неповторна галерея образів – від солдатів і офіцерів колишньої «советської» армії, до теперішніх народних депутатів. Неодмінними вашими супутниками на цьому шляху будуть сатира і гумор – ота «секретна» зброя українців, що вже не раз допомагала і нині допомагає нам вижити. Навіть крізь сльози ми сміялися і, дасть Бог, ніколи не втратимо цієї здатності.

Гортаючи сторінки книги, ви переживете чималеньку, але від того не менш захоплюючу серію пригод із рядовим Андрієм Смалухом, який, як мовиться, і у воді не тоне, й у вогні не горить, придивитесь до більшовицьких горе-визволителів, які начебто принесли нам волю і культуру, а насправді відкинули суспільство на десятиліття назад. Та ще й ціною яких жертв!

Автор допоможе розпізнати вам тих, хто за новітніми словами про демократію, замінивши у кабінеті зображення Леніна на портрет Шевченка, приховує стару сутність.

Ви побачите зблизька бюрократів – явних і замаскованих, краще зрозумієте, що таке чиновницька безглуздість і чим вона загрожує...

А ще ви щиро посмієтесь з дотепними людьми, отими воістину народними жартунами, оптимізм і весела вдача яких – від запорізьких козаків.

Пам'ять автора упродовж багатьох років фіксувала побачене і почуте, щоб тепер поділитися цим надбанням із читачами.

Коли розпалася остання у світі радянська імперія і Україна проголосила свою незалежність, з'явилася широка перспектива правдиво і повно висвітлити забуті сторінки історичного минулого нашого народу. Особливо історію боротьби УПА за незалежність України, оскільки ще живими залишалися ті нечисленні свідки й учасники трагічних подій, які могли розказати правду. До освоєння цієї тематики

приступили кращі майстри пера, створивши ряд чудових художніх полотен, які правдиво висвітлювали трагічні епізоди нашого минулого. Віддав данину цій героїко-трагічній тематиці і Богдан Андрушків книгою «Незабутий біль».

Тематично ця книга оповідань і новел складається із п'яти розділів: «Ваша слава не вмере, не загине», «Провокації... не провокації?», «Долі жіночі», «Стребки, істебки», «Навчання – світло», в яких автор відтворив жахливі й незабутні картини життя, коли, здавалося, справжнє пекло розверзлося на поневоленій ворогом землі.

«Мій життєвий вік, – пише автор у передмові, – не захопив цього історичного періоду, але дитинство минуло в атмосфері, що ще дихала повстанням. Мав змогу розмовляти з безпосередніми учасниками подій, слухати перекази.

Все це нагромаджувалося для того, щоб відтворити в уяві і вилити у ці скромні рядки смутку, жалю, болю, і... надії».

Всі оповідання, що склали збірку, динамічні, напружені й художньо правдиві, прочитуються вони з незгасаючою цікавістю. В основі кожного з них якась захоплююча, часто з трагічним забарвленням колізія.

2003 р. з-під пера Б.М. Андрушківа вийшла книга «Тернистими стежками», у якій він значно ширше і глибше висвітлює тему героїчної боротьби воїнів УПА. Видання присвячене діяльності Омеляна Польового, безстрашного полковника «Остапа», командира Тернопільської військової округи УПА, іменем якого сьогодні названа вулиця в обласному центрі.

Загалом літературна творчість в період незалежності більшою мірою присвячена актуальній тематиці державотворення та боротьбі з проявами такого суспільного зла, як алкоголізм («На перехрестях покалічених доль», «Хмільна повість»), також духовного відродження («Зарваниця – святиня землі української», «Гріхи наші»), патріотичного

виховання («Душа навиворіт», «Кишенькова книжка молодого патріота»). За сценарієм його книжки про Зарваницю створено телефільм «Воскресла святиня».

Сторінки нашої героїчної минувшини розкривають книги «Про що співає на історичних вітрах ковила сивих козацьких могил», «Як відродилася Галицько-Волинська булава», «Некрополі Тернопільщини», «Король України: минуле і сучасність».

Тернополяни, як і весь український народ, болісно пережили Чорнобильську катастрофу. Ця тема знайшла відображення в книзі Б.М. Андрушківа «Чорна скрижаль України».

Складнощі державотворення у різних аспектах розкрито в друкованих виданнях «Прозріння», «Казки для дорослих», «Велика ілюзія правди...», «Заради кращої долі».

Є у його творчому доробку і красназавчі книги: «Тернопіль і Тернопільщина», «О, прекрасні дива твої, Україно!»

Пробував Б.М. Андрушків свої сили і в жанрі фантастики, написавши повість «Рудий».

Особливою темою в творчості Богдана Андрушківа є тема батьків і дітей. Складним був час, в якому проживали батьки Богдана Миколайовича. Та не розчарувалися вони в житті і зберігали віру в Бога, в справедливість, як заповіт передавали правду своїм дітям. Рідше тепер збирається вся родина разом з багатьма внуками письменника. Тільки з надзвичайно поважних причин: похоронів, весілля чи хрестин..., але, на жаль, вже без батьків. Та рідний дух зберігається. Зв'язок поколінь триває.

Життєпис Богдана Андрушківа був би далеко не повним, якби не розповісти про такий важливий аспект його багатогранної життєвої діяльності як громадсько-політична і суспільна робота. Саме їй в останні роки він віддає себе цілком і повністю, залишаючи для наукової і творчої праці тільки окрушини дозвілля.

«Час для літературної праці, – зізнається він в одному з інтерв'ю, – стараюсь знаходити за рахунок сну, а також використовую вихідні і святкові дні та відпустки».

Справді, 1986 р. він займає посаду заступника голови планової комісії облвиконкому, з 1988-го – заступника начальника головного планово-економічного управління облвиконкому, а відтак – начальника комплексу народногосподарського планування. З 1991 р. – завідувачий Тернопільським відділом проблем соціально-економічного розвитку Подільського регіону Національної Академії наук України.

1992 р. призначений заступником голови облвиконкому. Цього ж року перезатверджений першим заступником голови облдержадміністрації, з 1994 р. – заступник голови облдержадміністрації та заступник голови обласної Ради народних депутатів. В грудні 2000 р. на міжспілковій конференції його обрано головою обласної ради профспілок. Треба сказати, що пропозицію на «балотування» на цю посаду йому зробила президія територіального профоргану Тернопільщини.

Не будемо розповідати, з чого він почав свою роботу на профспілковій ниві, що йому вдалося зробити за цей короткий період, а порадимо ознайомитися з думками колег, які він навів у книгах «На варті закону, Конституції прав» та «На вістрі соціальної напруги». У них відзначаються ті позитивні зрушення, які сталися у спілчанському житті краю за останній період, акцентується увага на корисних справах та ініціативах громадського об'єднання.

З боку цілком благополучна і, навіть, блискуча службова кар'єра, незмінний ріст по висхідній, сходження до вершин суспільного визнання... Та тільки окремі люди знають, скільки щоденної енергії, життєвої наснаги, внутрішньої культури, терпіння і працездатності вимагає керівна посада, як поглинає вона людину, не даючи розслабитись.

Богдан Андрушків опублікував сотні статей на актуальні теми суспільно-політичного та економічного життя регіону в засобах масової інформації: в районних, обласних і столичних журналах і газетах. Систематично виступає по місцевому радіо і телебаченню. Перелік його наукових праць і публікацій, як ніщо більше, характеризує його активність як письменника, науковця, публіциста, політика і громадянина.

У кожного з нас у цьому житті є своє покликання. Є воно і в героя цього нарису. Лаконічно його можна сформулювати так: творити добро для людей, максимально сприяти і робити все можливе для розбудови і розквіту рідної держави. Прототип цього твору «співав і співає свою пісню». Веде мелодію своїм голосом, для свого народу. Справді, вона багата на різні звуки і тони, вона яскрава і барвиста, вона щира і від серця. Прикро, що нікому нема до того зацікавленості і справи. Не багато з нас хочуть і можуть дати їй порівняльну оцінку, виставити на огляд і поширювати. Через те – не всім ця пісня, в силу різних причин та обставин, зрозуміла. Не всі про неї знають...

Б.М. Андрушків каже, що ще прийде час і все розставить на свої місця. Ми переконані: все те, що залишається після нього, кличе власне до віри, дає надію і просякнуте любов'ю до родини і суспільства. Воно кличе нас з вами творити добро, сприяти об'єктивному висвітленню всіх історичних періодів становлення нашої державності, у тому числі епохи національно-визвольних змагань українського народу у ХХ столітті. Широко використовувати для цього художні форми, які мають не лише пізнавальний, а й виховний характер.